

SÉTATÉR

Novák Éva

DE NEKEM NEM KELL A JÓSÁG...

„Azt hittem jó szóval gyengéd simítással / meg tudom váltani a világot” – írta Kassák Lajos, nagyjából akkoriban, amikor a Föld másik felén Gregory Corso, mintha csak párbeszédet folytattak volna, így süvöltött az *Üvöltés* nemzedékének tagjaként: „De nekem nem kell a jóság.”

Anyám, éppen azoknak az éveknek valamelyikében, egyik este, mielőtt elsétáltak volna az utcánk végén működő moziba apámmal, kezembe nyomta Móricz *Légy jó mindhalálig* című regényét. (Nyilvánvalóan abban bízva, hogy nem ismétlődik meg az előző eset, amikor pizsamában, mezít-láb elrohantam a moziba utánuk, és kihívtam őket a jegyszedővel. Anyám ugyan nem olvasta a könyvet, csak hallott róla, címét találta biztatónak.) A könyvből nem tanultam meg, hogyan legyek jó ember, de akár a címevel leszoktathatott volna az akkor elsajátított olvasásról. (Felnőttként még egyszer elolvastam, nem kedveltem meg, szegény Nyilas Misit sem sikerült megszeretnem.)

De hát kell-e nekem a jóság? Kell-e nekünk ma a jóság, amikor sötét jós-latokkal soroznak a közeljövőről társadalom- és jövőkutatók, többek közt a világszerte egyre sűrűsödőn kiszámítható és kiszámíthatatlan konfliktu-sok miatt? Kell-e, amikor naponként jönnek szembe a hírek régi és újonnan összeállt, türelmetlen profitéhségtől toporzékoló fegyverkezési társulások-ról, hadifegyverekre fordított összegek nagyságáról, arról, hogy a közeljövőben a világűrben is valószínűsíthetők háborúk? Kell-e a jóság, amikor kilépünk az utcára, és rögtön nekünk robbanhat bármilyen agresszió? Ját-szik-e szerepet a jelenlegi és jövőbeli konfliktusokban a jóság esetleges hiá-nya? „A golyókat nem állítják meg a könnyek. A golyókat a golyók állítják meg, és néha a szavak” – idézem egy ismeretlen, hirtelen idekeveredett, egy-szerre optimista és pesszimista állítását.

tet, a háború ellentéte nem az együttérzés, a háború ellentéte nem a nagylelkűség, a testvériség vagy a megbocsátás. Nem, a háború ellentéte a béke”. Ugyanő jelenti ki azt is, hogy számára nem a háború a legnagyobb gonosz, hanem az agresszió.

Az agresszió intenzív jelenlétét követve az őskortól napjainkig, bölínt-hatunk-e arra az ókori filozófusi megállapításra, hogy minden ember jónak születik? (Fel-felbukkanó kételyeim egyikét ismételve, a harkálykopácsolás monotonosságával.) Legújabb korunkban vajon hányan gondolkodnak így vagy másként/szkeptikusan vagy realistán, ki dönti el, mint Andrej Nikolaidis: „Nem hiszek a kezdet tisztaságáról szóló mesékben. Idővel minden egyre rosszabb lesz. De ami hajlamos a romlásra, nem okvetlenül jó a kezdetekkor. Már az elején romlott minden.” Ha egyetértünk az utóbbi megállapítással, át is adhatjuk magunkat a mélydepresszióknak, az egy fecske nem csinál nyarat passzívizmusa miatt, ha az előbbire, akkor törhetjük a fejünket, hova tűnik el belőlünk, ha eltűnik, felnövekedésünk során a jóság?

Anne Tyler egyik könyvének kórházban várakozó szereplője azt képzelte el, mit szólnának más bolygóbeliek, ha csupán egy kórház sürgősségi gyermekosztályának segítőit, mentőseit, ápolóit, orvosait látnák munka közben a Földön, egyedüli történészként? Kialakulhatna-e más véleményük, mint az, hogy mennyire segítőkészek, jók a földi emberek?

Nem bukkantam rá a jóság pontos definíciójára sehol. A meghatározások között olyanok szerepelnek, hogy a jóság nem bánt senkit, a jóság ad, a jóság nem vesz el, a jóság nem veszekszik senkivel, a jóság beleugrik az áradó folyóba, fuldoklót megmenteni, a jóság önfeláldozó, a jóság úgy lépked az emberek között, hogy a szembejövőkhöz nővéreit és bátyjait látja. Saint-Exupéry fiatal pilótaként lezuhant a sivatagban, és már szinte a halál küszöbén megmentették. Így ír erről: „Te pedig, aki megmentettél, líbiai beduin, te mindörökké elhomályosulsz az emlékezetemben. Soha nem fogok pontosan visszaemlékezni az arcodra. Te vagy az Ember, s arcod minden ember arca. Soha nem láttál még, és mégis fölismertél. Te vagy a szeretett testvér. És ha arra kerülne a sor: fölismerlek az emberek között. Minden barátom, minden ellenségem felém jön benned, – és már egyetlen ellenségem sincs a világon.” Affinity Konar főhősnője, egy tizenhárom éves kislány a koncentrációs táborban egy hullahegy mellett elhaladva lát egy abból könyörgően kinyújtott kezét, és megáll, hogy elénekelje neki egyik kedvenc dalát. „Szánalmas próbálkozás volt, de mindig hittem benne, hogy a világ pusztán egy kedves gesztus által megjavul.”

A jóságról mint tehetetlen, magát megvédeni képtelen, kizsákmányolható szelídségről is beszélnek (ha beszélnek még jóságról bárhol, bárkik, folytatnám, ha nem éppen most hallottam volna, hogy a nepáli iskolákban tantárgyként tanítják, hogyan váljanak jó emberekké a gyerekek. Most gyötörhet a kíváncsiság, hogyan tanítanak jó embernek lenni).

A jóság kétféle megközelítéséről (egyik régi dilemmámról) folytat James Joyce *Iffjúkori önarcképében* két öreg barát beszélgetést. Egyikük azt mondja: „Adassék hála Istennek, Johnny, hogy ilyen soká éltünk, és olyan kevés rosszat cselekedtünk. / Sőt, hogy ilyen sok jót, Simon – mondta a kis öregember méltósággal. – Adassék hála Istennek, hogy ilyen soká éltünk, és ilyen sok jót cselekedtünk.”

Karel Čapek a jótettéről, mi másról: „Adj alamizsnát a görnyedt hátú anyókának, gördítsd el az útból a követ, segíts a hangyának vagy a madárnak a veszedelemben: minden jótettért nagy és titokzatos jutalmat nyersz abban a pillanatban, amikor szükséged lesz rá. De hiszen mi el is akarjuk nyerni a sors kegyét jótetteinkkel; valami belső hang azt mondja, hogy jótettünket egyszer talán a javunkra írják, hogy talán kedvező változást idéztünk elő a világmindenségben vagy saját életünkben. Nem számítás ez, csak a bizakodás csendes hangja; egyike az igazi mesés érzéseknek, melyeket megélünk ezen a sivárul józan világon.”

Bálint György, aki a róla szóló visszaemlékezések szerint jó ember volt, amilyennek képzeltem az írásai szerint is (de korántsem olyan evidens dolog ez írónál sem, mint gondolnánk), a következőket írta mégis: „Csak egy bizonyos: támadásból és védekezésből áll az élet, akár tetszik, akár nem. És aki nem akar sem támadni, sem védekezni, az jár a legrosszabbul. Talán helyes ez így, senki se próbálja kivonni magát az életből.”

Pedagógusok, olvasáskutatók, szülők állapítják meg már minden csodálkozás nélkül, hogy a mai kor gyermekei unalmasnak találják az irodalom pozitív alakjait, a negatív alakokat tartják érdekesnek. (A mítoszok, népmesék próbákat kiálló, küzdelmes kalandokban részt vevő pozitív alakjai ugyan nem érdektelenek, nem unalmasak, de mintha kevesen figyeltek volna fel erre, ahogyan a katarzis fokozódó mellőzöttsége is észrevétlen marad.) Színesek vallanak egyre-másra arról, miért érdekesebb gonoszokat játszani, mint jókat. Filmek, könyvek, színdarabok mutatnak fel negatív alakokat sorra, alig akad vetélkedő, amelybe ne iktatnának be rendezők aljas kis húzásokat, amelyekkel hátráltathatják egymást a versenyzők, játékok készülnek a rombolás, az öldöklés szerfelett érdekes tevékenységeinek gyakorlására. (Jó vagy? Na, és? Unlak.)

Akadnak mégis, akiket alkalmi vagy állandósult büntudat gyötör amiatt, mert nem elég jók. Pár hete hallottam a rádióból valakit arról keseregni, hogy egy tüdőbeteg, ápolatlan hajléktalantól, aki hálából valami adományért meg akarta ölelni, visszahőkölt, és emiatt nem érzi magát jónak. Dosztojevszkij félkegyelműnek titulált Miskin hercege vagy Aljosa Karamazov jók voltak-e? Móra Ferenc valóságos „csaló” Péterében, aki a kishűgával itatta meg naponta az iskolában neki juttatott tejet, mekkora volt a jóság? Mekkora Steinbeck *Érik a gyümölcs* című regényének fiatal nőalakjában, amikor az éhségtől elgyengült férfit a saját anyatejével menti meg? Abban az erdélyi parasztfiúban mekkora, akinek a történetét Esterházy Péter hallotta és írta le, és akinek az volt a dolga a háború egyik büntetőtáborában, hogy halottakat szedjen össze, és talicskával szállítsa el őket? Csak az volt a dolga, mégis, ha elkeveredett vagy leesett valakinek a karja vagy a lába, visszament érte, megkereste, hogy együtt legyen, ami egy emberhez tartozik.

„...milyen jó volna – vágyakozik Tamási Áron Ábele –, ha az ember legalább két személyből állana. Mert akkor az egyik mindig csinálhatná a jót, a másik pedig tehetne egyebet.” Lengyel József hasonlóan morfondírozik naplójában, amikor a kérdést felveti: „Jóra törekszik-e a jóra-törekvő? Igen. A jóra törekvésből sok minden fakadhat, jó is, rossz is. A rosszra törekvésből csak rossz.”

Anna Funder mondata talán az egyik legpontosabb megfogalmazás a jó emberekről: „Vannak emberek, akikre elég rágondolni, és máris jobban viselkedünk.” Török Sándor *az Egy kis kertem szerettem volna* című könyvében Gheorghe Fenestről ír így, akivel felejthetetlenül találkozott kamaszkorában az erdélyi havasokban.

Páratlan szerencse kell, hogy sorsfordító emberekkel találkozzunk, vagy olyanokkal, akik, ha kilenc rétegből állnak, abból nyolc szintiszta jóság. Nem adatik meg mindannyiunknak.

„Jóság, mondogatja. De mit ért rajta? Éberséget ért rajta, amely elejét veszi, hogy az embert bármivel ámítsák, vagy hogy az ember bármivel ámítsa magát. Nyitottságot és spontaneitást ért rajta, az emberek iránti soha nem szűnő, őket a társaságunkba bevonó és megértő kíváncsiságot. Hálát ért rajta, hálát azok iránt, akik ugyan mit sem tettek érte, de mégis közelnek hozzá, észreveszik az embert, és szóba állnak vele. Emlékezetet ért rajta, olyan emlékezetet, amely nem hagy ki és nem enged el semmit. Reményt ért rajta, reményt a kétségbeesés dacára. Csodálkozást. Ugyanakkor aggodalmat is. (...) Azt érti rajta, hogy az ember embertársának gondját viseli itt, nem pedig a lelkükért imádkozik.” – írja a témáról Elias Canetti.

Az előbb idézett szöveg utolsó mondatáról Hélder Camara püspök jut eszembe, aki Brazíliában, a hatvanas évek katonai diktatúrája idején képzési és önszegélyező programot szervezett a parasztnak, akciókat a békéért és az igazságosságért. Azt hangoztatta, az ő és munkatársai életét és szabadságát fenyegető, reális veszélyek ellenére, hogy a szegénység nem Isten akaratából van, hanem olyan gazdasági, társadalmi, politikai okok miatt, amelyeket meg lehet változtatni.

Ámosz Oz jóról és rosszról írta: „Olykor talán nehéz definiálni a Jót, de a Rossznak félreismerhetetlen a bűze: minden gyerek tudja, mi a fájdalom. Ezért akárhányszor fájdalmat okozunk valakinek, tudjuk, mit cselekszünk. Rosszat cselekszünk.”

A huszonegyedik század első negyedének vége felé naponta tízezer ember hal meg amiatt, mert nem jut megfelelő egészségügyi ellátáshoz, miközben ekkora vagyonnal még nem rendelkeztek a leggazdagabbak soha, mint napjainkban. Mit kezdenek az emberek az életükkel, az energiájukkal, a pénzüikkel? A jóságukkal? Miféle sorsparancsok kellenének ahhoz, hogy valaki az emberiség részének érezze magát, egynek a sok közül, ne különbözzön a tömeg felett, aki vitathatatlanul megérdemli mindazon javakat, amelyek felemelik, kiemelik?

Mi szükséges ahhoz, hogy egy segítségre szorulóra felfigyeljen másvalaki, akinek módjában áll segíteni, mint a tizenéves, utcai lámpa fénye alatt tanuló perui kislány fotójára bukkanó, magát támogatásra rászánó milliomos esetben? Mi vesz rá egy minimálbérből élő, többgyerekes családapát, hogy egy nála is szegényebben rögtön segítsen? Különböző jótékonyági célokra emberek ezrei mozdulnak rögtön, még ha sokan attól a vágytól vezérelve is, hogy egy csoda részeseivé válhassanak, és (lassan-lassan) sokasodik azoknak a száma, akik a náluk elesettebbek segítségét életfeladatuknak tekintik.

Emberek tartanak ki kezdeti csapásirányaikon életük végéig, emberek változnak át, jóból rosszá, rosszból jóvá, életükben talán többször is, tetten érhetetlen hatások miatt, felderíthetetlen okokból. Jean-Paul Sartre az *Egy vezér gyermekkorára* című könyvében egy szörnyű átváltozást kísér végig. Egy neves magyar költő, aki verseiben békére szólított fel mindenkit, és azokat éltette, akik a béke megteremtéséért cselekednek, 1940-ben elismerő szavakkal méltatja Mussolinit, az egyik nagy rombolót, akitől kitüntetés vesz át. Louis-Ferdinand Celine vehemensen kikel az első világháború és általában a háború ellen, mégis a nácizmus lelkes hívőjévé válik. Ezra Pound szintén háborúellenességből vált át harcias nácizmusba. Mi történhetett velük és a hozzájuk hasonlókkal azon az úton, ami a kezdetektől a végig vezetett?

Mi változtatja át a nehéz körülmények közül felemelkedőket, hogy jobb sorba kerülve elfeledkezzenek egykori sorstársaikról, egykori eszméikről? Aung Szan Szu Kji, mianmari elnök, aki 1991-ben Nobel-békedíjat kapott az emberi jogokért folytatott munkásságáért, hosszú évek múlva eltűri, hogy országában gyilkos hadjáratot folytassanak az egyik nemzetiség ellen.

A Nobel-békedíjasok 1901-ben kezdődő névsorából vajon kiket ismernek, hányra emlékeznek közülük a maiak? Tudják-e, hogy Knut Hamsun író, akit a szegények és elesettek iránti együttérzés avatott nagy íróvá, hogyan vált náci szimpatizánssá, és Carl von Ossietzkyt, a Nobel-bizottság díjra javasolt jelöltjét, akit éppen náci koncentrációs táborban tartottak fogva, hatásvadászattal vádolta és ellenezte a jelölését?

Cormac McCarthy könyvében az apjától kérdezi az aggódó kisfiú, hogy még mindig ők-e a jók, és hogy ez mindig így marad-e? Az apja megnyugtatója, hogy mindig jók maradnak. Ilyen egyszerű ez? Jók vagyunk-e, ha jónak érezzük magunkat, és garantálhatja-e bármi, bárki, hogy megmaradunk jónak? Daniel Pennac írja: „De jó lenne a Nagy Össznépi Lélekhez tartozni, amelyik kőkeményen hisz a példastatuálás erejében, amelyik tudja; hol állnak a jók és hol a rosszak, de jó lenne egy mélységes meggyőződés boldog tulajdonosának lenni, a rohadt életbe!”

En kimondottan tartok attól, hogy valahai jó emberekkel ismét találkozom. Kerülöm a visszatérést hozzájuk, mert önző okokból nem szeretném, ha a véleményem esetleg módosulna róluk. Ha kiderülne, hogy nem is voltak olyan jó emberek, vagy mostanra már nem azok. Sajnálom, ha nem állíthatnám azt többé, hogy milyen sok jó emberrel találkoztam.

Régebbi szépségkirálynő-választások bugyuta faggatózásaiából hátramaradt kérdés lehetne, hogy mit kívánhat bárki a világnak? Békét? Jóságot? Szeretetet? Mit kezdhetünk az ezekre irányuló, emberfeletti vágyainkkal, vívódó önmagunkkal, a kerge világgal? Mahatma Gandhi azt javasolta: „Légy magad a változás, amit a világban látni akarsz.” Tanácsolj ennél nehezebbet.

Összefügg-e a jóság, a békére törekvés és az a fajta szeretet, amely nem egy-két emberre, hanem általában a világra irányul, vagy mesterkélt csinálmány a kapcsolat ezek között a fogalmak között? Komolyan mindenhatóságukban talán a hippimozgalmak résztvevői hittek utoljára, akik ma is meghatónak tűnő, naiv igyekezettel tűztek puskacsövekbe virágokat, miközben azt skandálták: Szeretkezz, ne háborúzz!

Müller Péter Sziámi Pedig jó volna szeretni még dalszövegéből idézek most (némi bevallott gonoszsággal): „Pedig jó volna szeretni még, / Bár nem

tudjuk, hogy szeretni miért jó, / De jó volna szeretni még / Azt, aki szeretetreméltó. / Ott van a sok kis ártatlan gyerek, / Szerintem, őket még simán lehet, / Kár, hogy az egyiknél ott van a kés, / A másiknak meg a kis szívében ül / a rettegés.”

Albert Schweitzer szerint a világbéke akkor valósul meg, ha mindenki létrehozza a saját békéjét. Aki csak próbát tett ezzel bármikor, megtapasztalhatta a saját béke létrehozásának felmérhetetlen nehézségeit, a belsejében zajló, meg nem szűnő harcok csillapíthatatlanságának erejét. Erich Maria Remarque főhősének szavai az író *Szerelem és halál órája* című könyvéből: „... hirtelen ráérezett arra a reménytelenségre, melyre az igazság és a részvét mindörökké ítéltetett: hiszen mindig hajótörést szenved az önzésen, a közönyön és a félelmen.”

Évszázadok óta folynak viták arról, nevén kell-e nevezni, meg kell-e nevezni a gonoszt? Viták folynak arról is, hogy ha gonoszról beszélünk, valami körülöttünk ólálkodó, miazmás rossz szellemet képzeljünk-e el, vagy kifejezetten talpuk közepétől fejük búbjáig gonosz embereket, esetleg a jóságra törekvéssel folyamatosan viaskodó, sötét oldalunkat önmagunkban?

Kurt Vonnegut egyik írásának szereplője így vélekedik erről: „A világban egyetlenegy olyan dolog van, oszt nincs is több, amitől az emberek rosszak. Az, hogy némelyikükbe az ördög belebújik, utána meg nem akar kigyünni onnét.”

A huszadik század második felében számos pszichológiai kísérlet zajlott, azt kiderítendő, hogy átlagos emberek mesterséges szituációkban hogyan viselkednek alárendelt szerepekben, illetve hatalomhoz jutva. Kísérleti alanyok hasonlottak meg önmagukkal, kísérletvezetők és a kísérletek eredményeinek olvasói, hallgatói, nézői sokkolódtak, emberek átváltozásait tapasztalva. Mark Twain gondolata tolakodik ide: „A legrosszabb tanács, amit bárkinek adhatunk, az, hogy légy önmagad!”

Richard Flanagan hadifogoly főhőse gondolkodik a következőképpen, a *Keskeny az út északra* című könyvből, miután szemtanúja volt egy gyilkosságnak: „Egy pillanatig úgy rémlett, megértette egy rémisztő világ igazságtalanságát, amelyben nincs menekvés a borzalom elől, amelyben az erőszak örök, a nagy és egyetlen bizonyosság, nagyobb a civilizációknál, amelyeket létrehozott, nagyobb bármely istennél, amelyet ember imád, mert ez maga az egyetlen igaz isten. Mintha az ember csak azért létezne, hogy továbbadja az erőszakot, s így biztosítsa annak örök hatalmát. Mert a világ nem változik, ez az erőszak mindig létezett, sohasem fog kitörlődni, emberek fognak meghalni más emberek csizmája, ökle, borzalma alatt az idők vége-

zetéig, és a teljes emberi történelem az erőszak története.” Ez után a részlet után tényleg időszerű, hogy lehunytt szemmel többször eldúdoljuk az *Over the Rainbow* egyik részletét (még ha elítélhetően szentimentális kifejezést ölt is fel az arcunk): „A gonosz, mint a hópehely, olyan gyorsan olvad el, a fényben.”

Fredrik Backman egyik szereplőjének véleményét olvasom, miszerint nem mindegy, valaki azért gonosz-e, mert muszáj gonosznak lennie, vagy azért, mert megteheti. Indokolható felmentése-e ez a muszájból gonosznak? A gonoszságot elszenvető világnak fontos-e az ok, elfogad-e mentségeket?

Mielőtt vagy mialatt a gonoszságot szapuljuk, azért idézzük fel Brechtet, aki úgy vélte: „Az aljasságra vicsorgó gyűlölet / is eltorzítja az arcvonásokat.” Ödön von Horváth *Istentelen ifjúság* című könyvének főhőse viszont csodálatosan könnyűnek érzi magát, amikor egy gonosz ember nincs többé: „Eggyel kevesebb! / Vajon örülök neki? / Igen! / Igen, örülök! / Mert bármennyire vétkes vagyok magam is, hiszen segítettem a gonosznak, mégis pompás és csodaszép, ha egy gonosz elpusztul.”

Mentségeket, felmentést keresőket, de elutasítókat sem hagyhatunk továbbá muníció nélkül: „Nem tudni, mi a jó, mi a rossz, nagyobb gyarlóság, mintha valaki nem tudná a fehéret a feketétől megkülönböztetni” – írta Marcus Aurelius. Hasonlóan vélekedett Popper Péter is, pszichoanalitikusi, pszichoterápiás munkája közben azt tapasztalva, hogy „...az ember mindig tudja, ha gonoszat cselekszik. Mindig tudja. Elhessegetheti, elfojthatja, lebeszélheti magát róla, de mindig tudja, hogy amit cselekszik, az morális szempontból jó vagy rossz. Mindig megvan a választás lehetősége. És azt gondolom, hogy a bűnnek a lényege soha nem a cselekedet, amit az ember elkövet, hanem a választás, ami megelőzi a cselekvést, és amelynek következményeként rosszat, gonoszat tesz az ember.” Megkönnyebbülés vagy elszörnyedés a reakciónk arra, hogy választhatunk, muszáj választanunk, és választunk is (kutatók szerint átlagosan napi ötszáz döntést hozunk meg anélkül, hogy tudatában volnánk) bárhogyan, akár mint Brecht tisztességtudó utcalánya: „Régi parancsotok / Hogy jó legyek és mégis éljek, / Kettőbe hasított, mint a villám! / Nem tudom / Mi történt: hogy jó legyek / Másokhoz és magamhoz is, együtt nem sikerült.”

A tisztességtudó kifejezésen megakadok kicsit, és Popper Péter szövegében is sajnálatosan elavultnak tűnhet a morális szempontból kifejezés. Kit dicsérnek ma úgy, hogy tisztességes, tisztességtudó? Ki beszél ma morálról, ki töpreng ma azon, hogy morálisan helyesen vagy helytelenül választ? (Tisztesség? Morál? Mi az? Unalmas! Kinek kell?)

„Erkölcösek akartok lenni, tudom. Aki moralizál, nagyot akar, és közben kényelmet. De senki nem olyan nagy, ahogy moralizál, és az erkölcs nem kényelmes” – olvassa a többiek fejére Bernhard Schlink egyik szereplője.

Jónak lenni nem könnyű (Lautréamont Maldoror énekeiből úszik ide a mondat: „Mutassatok egy embert, aki jó!”), akadnak helyzetek bőven, amikor hosszabb idő szükségeltetne a döntéshez, de gyakran másodpercek alatt kell dönteni. Fuldoklót látva akár, égő házban rekedtet, mások által bántalmazottakat. A döntés motivációja ilyenkor többnyire az ösztönösség, az alapja egyfajta erkölcsi hozzáállás a világhoz, következménye esetleg önmagunk feláldozása, az adódó kérdésre pedig: ki ítéli meg, én vagyok értékesebb, vagy az, akit megmenteni szeretnék, nincs idő mindig megvárni a választ.

Mítoszokból, legendákból, valóságos történelemszálakból (különösen az utóbbiakból) számtalan esetben nem azt a következtetést szűrhetjük-e le, hogy a tisztességre, a jóságra ráfizetünk? Jónak lenni nem mindig jó, vagy túlságosan jónak lenni nem az? Lehet-e túlzásba vinni a jóságot? Nick Hornby *Hogyan legyünk jók?* című könyvében egy cinikus, világgal ellenséges férfi, férj, családapa változik át „szélsőségesen” jóvá, ezzel elérve családtagjainál, hogy visszasírják régi énjét. A könyv címével feltett kérdésre a válasz nem születhet meg könnyen.

Akiben jó és rossz iszap birkózik néha, máskor ököltre megy, azzal baj talán nem lehet. A baj valószínűleg inkább azokkal van, akik eltökélték magukat valamelyik mellett e kettő közül, úgy, hogy annak megváltoztathatatlanságába kételyek nélkül hisznek. „Nem arról van szó, hogy azt higgyük, a másik jó, hanem azt, hogy képes a jóságra.”

A gyerekek és felnőttek talán akkor unják a jó figurákat, a pozitív főhősöket a történetekben, ha nem szembesülnek a küzdelmeikkel, amíg eljutnak odáig, hogy jók legyenek, és jók is maradjanak. („Apa, mindig mi maradunk a jók?”)

Karel Čapek a mesékben szereplő gonoszokról írta: „A gonosz varázsló nem azért úzi fondorlatait, hogy sok pénzt gyűjtsön, birtokot vásároljon, hanem öncélúan műveli a rosszat, szinte elvből (...) A világ, amelyben élünk, nem sokban különbözik az emberevők, farkasemberek, sárkányok és gonosz varázslók mesebeli világától. A rossznak az a fikciója, mely a mesék cselekményét táplálja, valóságos életünket is átszövi.”

G. K. Chesterton szintén mesékről, gyerekekről: „A mesékből a gyerekek nem azt tanulják meg, hogy vannak sárkányok, hiszen azt tudják. / A mesékből azt tanulják meg, hogy a sárkányokat le lehet győzni.”